

# فهم دانش آموزان قومی از هویت قومی خود

(بررسی موردی دانش آموزان پسر شهر هیر اردبیل)

## Understanding ethnic students of their ethnic identity

(Case study of male students in Hir city of Ardebil)

یاور عیوضی<sup>۱</sup>، سعید سیف درخشنده<sup>۲</sup>

### چکیده

هویت قومی، به ارجحیت منابع معنایی مرتبط با قومیت بر دیگر منابع معنایی و لایه های هویتی در جهت گیری ها و نگرش های فردی و اجتماعی اشاره دارد. از این رو بررسی آن به عنوان شقی از هویت جمعی در جامعه چند قومی ضرورت می یابد. این مطالعه با هدف تحلیل و تفسیر هویت یابی دانش آموزان شهر هیر اردبیل صورت گرفته است. جامعه مطالعه، شامل کلیه دانش آموزان پسر دوره متوسطه اول و دوم شهر هیر می باشند که با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی چند مرحله ای ۴۲ نفر بعنوان نمونه نهایی بررسی شدند. روش تحلیل تماتیک به شیوه ی براون و کلارک (۲۰۰۶) بعنوان روش تحقیق این مطالعه استفاده شده است. یافته ها نشان می دهند که در "جهت گیری دانش آموزان نسبت به خود قومی" اغلب آنها (۶۹،۰۵ درصدشان) نگاه منفی نسبت به قوم خودی و عناصر معنایی مرتبط به آن دارند. در نقطه ی مقابل فقط ۱۱،۹۱ درصد آن ها در تعریف خود قومی احساس تفاخر و عزتمندی بروز داده اند. در یک مورد احساس مشخصی از لابلای کلمات و نشانگان قابل برداشت نبوده و در ۷ مورد دیگر (۱۶،۶ درصد) احساس دوگانه ای (مثبت و منفی) به مخاطب دست می دهد. و بیشترین تصور از "دیگری" یا جهت گیری دانش آموزان مورد مطالعه با ۴۵،۲۴ درصد مربوط به تهرانی ها و بعد از آن فارس ها (بدون ذکر جغرافیای مشخص) با ۴۰،۴۸ درصد است. دانش آموزان در شخصیت پردازی های خویش، خود قومی را در ارتباط با تم های فرعی: مشاغل فرودست، سنتی و به روز نبودن، بی اخلاقی و ضعف شخصیتی، ترس از خوداظهاری قومی، اقتدارگرایی، دین فقیرانه، تفریح مصرفی، احساس محرومیت، روستامآبی، اسامی نامناسب، خشونت طلبی، نوکرفتگی و ... معرفی کرده اند و در عین حال "دیگری" را با تم های متکبر، قانون گریز، پولدار و مشاغل فرادست، بی اعتماد و نادیده انگاری اقوام، خوشگذران، اخلاق مدار و ... معرفی کرده اند.

**کلیدواژه:** هویت قومی، شخصیت پردازی، تحلیل تماتیک.

<sup>۱</sup> دکترای جامعه‌شناسی فرهنگی و مدرس دانشگاه فرهنگیان- اردبیل ya.eivazy@chmail.ir

<sup>۲</sup> دانشجوی دکترای روان شناسی دانشگاه محقق اردبیلی seifhir@yahoo.com

## بیان مساله

در عصر فروپاشی بزرگ (فوکویاما، ۱۳۷۹: ۲۰) زمانی که با فروپاشی روایت های کلان، روایت های خرد ظهور کردند، هویت های قومی کهن نیز دوباره، ولی این بار در شکل هایی جدید سر برآوردند و به نیرویی تاثیرگذار در تحولات اجتماعی تبدیل شدند (قانع راد و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۶۸). این امر به کشور خاصی مربوط نشده و با متکثر شدن روزافزون جوامع به مساله ی اپیدمیک و فراگیر بدل شده است. بطوریکه طبق یکی از برآوردها، امروزه در دنیا ۸۰۰۰ قوم با ۶۷۰۰ زبان مختلف زندگی می کنند؛ با این حال تنها ۱۹۲ دولت عضو سازمان ملل هستند (خوبروی پاک، ۱۳۸۰: ۱۸).

سرزمین ایران، هم به واسطه ی دلایل تاریخی و هم به واسطه ی اقتضائات عصری (مهاجرت و گسترش ارتباطات) جامعه ای متنوع قلمداد می شود. به بیان دیگر، کشور ایران از دیرباز موطن اقوام مختلف بوده است و از جمله کشورهایی است که دارای تعدد قومیتی است. بطوریکه امروزه ایران به لحاظ داشتن تنوعات قومی و زبانی جزو ۱۰ کشور نخست جهان محسوب می گردد (میرحیدر، ۱۳۷۱: ۱۳۲). چنین زمینه ای برای جامعه ی ایرانی با در نظر گرفتن ملاحظات چونی موقعیت جغرافیایی اقوام در حاشیه ی مرزها (دوری از مرکز)، وجود جمعیتی از هم تباران خونی و فرهنگی در آنسوی مرزها، شرایط توپوگرافیک ویژه ( راه های ارتباطی نامناسب، ناهمواری های صعب العبور و ...)، افتادن شکاف قومی روی شکاف مذهبی، اقتصادی، طبقاتی و فرهنگی، برش تاریخی ویژه برای نظام جمهوری اسلامی در منطقه و جهان، تحولات منطقه ای، تغییرات جهانی و اطلاعاتی و ترویج گفتمان حق تعیین سرنوشت منجر به شکل گیری شرایط ویژه ی نمادین در میان اقلیت ها و قومیت ها گردیده است. در چنین بستری گونه های مشخصی از تعاملات هویتی بین گروه ها و خرده فرهنگ ها شکل می گیرد. از این رو جهت گیری و کنش های کنشگران به شدت در ارتباط تنگاتنگی با مقوله ی هویت قومی قرار می گیرد.

هویت به طور عام و هویت قومی به طور خاص، سازه ای روان-اجتماعی است؛ به این معنی که افراد هویت خویش را در بده بستان ها و رفت و برگشت های مداوم بین خود و محیط تعریف می کنند و این پروسه ای پایان ناپذیر در تمام دوران زندگی است. هویت مقوله ای روانی است، به این دلیل که تعلقات، آگاهی ها و تعهدات فرد در قبال منابع معنایی مشخص، به پستوهای ذهنی اش رخنه کرده و ساختار عمیق روانی وی را شکل می دهد و از جهتی دیگر، هویت مقوله ای اجتماعی است، بدیل علت که فرد در درون جامعه متولد شده و بواسطه زبان جمعی پیرامون خود را تجربه می کند. بنابراین شناخت و تبیین هویت قومی افراد بدون ارجاع به فراگردی که بین فرد و جامعه وجود دارد، امر عبث به نظر می رسد. بسندگی تام به علل روانی- ارثی همان قدر گمراه کننده به نظر می رسد که جبر اجتماعی و تاریخی گمراه کننده است.

از طرف دیگر امروز به واسطه ی تقسیم کار نهادی شق بارزی از منابع معنایی افراد در درون نظام مدرسه شکل می گیرد. مدرسه از طریق برنامه درسی پنهان و آشکار به نیرویی مهم در تولید شخصیت و فرهنگ پذیری دانش آموزان -به خصوص در میدان های قومی- بدل شده است. جایی که در آن، جهت گیری های افراد نسبت به خود، دیگری و نوع تعامل آن ها با یکدیگر رمزگردانی می شود و شخصیت فرد پایه ریزی و پیکربندی می شود (عیوضی، ۱۳۹۵: ۲). از این نقطه نظر، هر گونه مطالعه ی هویتی و آسیب شناسی کنشگران قومی بدون مطالعه ی نقش و مکانیسم عملکردی مدرسه عقیم خواهد بود. فلذا، رجوع به دانش آموزان به منظور بررسی نظام زبانی آن ها در خصوص درکی که از خود و دیگری دارند می تواند پاسخ به بسیاری از مسائل هویتی مناطق قومی باشد؛ و از آنجاییکه این مهم در میدان قومی متعلق به ترک های ایران انجام می شود، می تواند تبیین بخش تغییرات هویتی آینده ی نه چندان دور این منطقه ی تاثیرگذار باشد. البته با این توضیح که مطالعه ی حاضر صرفاً روایتی از وضعیت هویت قومی دانش آموزان را ارائه می دهد و قصد ندارد که یافته های خود را به تمامی دانش

آموزان قومی تسری دهد. چرا که تعمیم دهی، نه با پیش فرض روش های اکتشافی و کیفی سازگاری دارد و نه با تجربه زیسته محقق. از این رو پژوهش حاضر مدعی است که در کنار روایت های مختلف از هویت طلبی قومی می توان روایتِ مکتسبه از نتایج این پژوهش را نیز مورد توجه قرار داد و به آن مشروعیت علمی قائل شد.

پژوهش حاضر با اتخاذ رویکرد تفسیری - در حوزه ی روانشناسی اجتماعی - سعی دارد با عدول از محدودیت های نظری ساختارگرایی و فردگرایی به تحلیل و تفسیر مکانیسم هویت یابی قومی دانش آموزان شهر هیر ( از استان اردبیل) پرداخته و به این پرسش های مهم پاسخ گوید:

- افراد خود قومی را با چه منابع معنایی معرفی می کنند؟
- کنشگران قومی چه تعریفی از دیگری دارند؟
- کنشگران قومی چه نوع تعاملی بین خود و دیگری متصوراند؟

## رویکرد نظری پژوهش

با توجه به اتخاذ رویکرد تفسیری با محوریت مکتب کنش متقابل نمادین و تمسک به روش کیفی - که در جهت درک تفاسیر و معانی درونی کنش های معنادار افراد به کار می رود - تلاش می شود که چارچوبی بر موضوع تحمیل نشود. در این راستا به نظریه ها تا جایی توجه خواهیم داشت که راهنمای نظری محقق بوده و به ارتقای حساسیت های نظری مدد رساند (استراوس و کوربین، ۱۳۹۰). از این نقطه نظر پژوهش حاضر با اطلاع از تاثیرات کلان چون کم و کیف نوسازی در تاریخ معاصر ایران، جایگاه و مناسبات بین المللی جامعه ملی و نسبت آن با آذربایجان ایران، تغییرات در نظام تولیدی و ساختار طبقاتی، روابط و مناسبات ناشی از گروه های قدرت و ... آن ها را در هیات نظام زبانی و تفسیری کنشگران قومی بررسی می کند.

مکتب کنش متقابل نمادین با الهام گیری از سنت پراگماتیسم، شکل گیری پنداره هویتی را مرتبط با تعامل سه عنصر "ذهن"، "خود" و "جامعه" می داند. به زعم هربرت مید، خود مرکب از دو بخش است: "من فاعلی" و "من مفعولی". خود انگیخته، جامعه ناپذیر و پیش بینی ناپذیر فرد معادل "من فاعلی" تلقی می شود اما "من مفعولی" به تدریج از طریق کنش متقابل فرد با دیگران و درونی ساختن جامعه تکوین می یابد و بر "من فاعلی" نظارت می کند. "من مفعولی" بخشی از خود است که به مثابه ابژه کنش ها و دیدگاه های دیگران، از جمله تاملات شخص در قبال خود، شکل می گیرد. فرد زمانی تحت تاثیر "من فاعلی" قرار می گیرد که نتواند با هنجارها و انتظارات جامعه سازگار شود (دیلینی، ۱۳۸۹: ۲۶۸). بعدها بلومر این ایده را توسعه داد که من اجتماعی تحت تاثیر هنجارهای فرهنگی، موقعیت ها و توقعات اجتماعی به وجود می آید (توسلی، ۱۳۸۰: ۴۸۳). منظور وی از موقعیت، شرایطی است که در آن هم هنجارهای فردی یا خرده فرهنگی و هم هنجارهای کلان نهفته اند. از نظر بلومر و داستر دو گروه به شکل مداوم در فرایند تعریف جمعی به اصول متفاوت و رقیبی دست می یازند: نخست گروهی که سودای بی همتا بودن خود را در سر می پروراند و دوم گروهی که دل مشغله اش منزلت اجتماعی (مالشویچ، ۱۳۹۰: ۱۱۲)

گافمن با الهام از بلومر برای تبیین هویت به نحوه بکارگیری نمادها جهت ایفای نقش توسط کنشگران علاقه نشان داد. رویکرد گافمن به رویکرد نمایشی معروف است. وی معتقد است که افراد همواره نقش های اجتماعی خود را درست مثل بازیگران تئاتر

برای دیگران ایفا می کنند؛ رویکرد او به تحلیل نحوه اجرای نمایش هایی می پردازد که افراد آن را اجرا می کنند. یکی از موضوعات مهم گافمن این است که کنشگران برای حفظ هویت اجتماعی خود، همچنین برای دفاع از خود در برابر ارزیابی های نامطلوب و منفی دیگران، زنجیره ای از شگردها و تاکتیک ها را در درون خود ذخیره می کنند. (Goffman, 1963).

به زعم جنکینز در هویت جمعی موضوع اساسی "شباهت" و "تفاوت" است. شباهت میان افراد یک جامعه و تفاوت آنها با جماعات دیگر. از این رو شناخت هویت همواره با شناخت غیریت و دیگری توأمان است (طالبی و عیوضی، ۱۳۹۲: ۶).

اصولی که می توان از این دیدگاه استخراج کرد:

۱. رابطه مندی هویت. به این معنی که هویت در یک نسبت ارتباطی بین خود و دیگری ساخته می شود.
۲. موقعیتی بودن هویت. اینکه وضعیت های مختلف ساختی (نظامات فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی) می تواند در کم و کیف هویت فرد تاثیرگذار باشند.
۳. تفهیمی بودن هویت: اینکه هویت امری بازتابی نبوده و به شدت به ذهن پویای و ابزار آن یعنی "زبان" وابسته است.
۴. فرایندی بودن ساخت هویت: بدین معنا که هویت یابی در یک پروسه ی زمانی از نقطه ای شروع و به نقطه ای ختم می شود. از این رو هویت امری خلق الساعه نیست.

## روش شناسی

هدف اصلی این پژوهش، کشف نحوه درک و تصور دانش آموزان از قوم خودی و دیگری بوده است. پژوهشگران در این پژوهش در پی شناسایی الگوها و خطوط هویتی (مبتنی بر قومیت) جهت تقویت هم افزایی قومی و فرهنگی در کشور ایران می باشند. این پژوهش با استفاده از روش تحلیل تماتیک به شیوه ی براون و کلارک (۲۰۰۶) و بر مبنای منطق استقرایی انجام شده است. فلسفه ی وجودی چنین روشی، یاری رسانی به محقق برای شناخت، تحلیل و ارائه ی الگوی نظری از جامعه و موضوع انسانی است (خنifer و مسلمی، ۱۳۹۶: ۶۵). سیوفانگ و شانون، تحلیل مضمون را یک روش تحقیقی برای تفسیر ذهنی محتوای متون می دانند که از طریق فرآیند طبقه بندی منظم مضامین یا الگوهای کدگذاری شده عمل می کند (Hsiu-fang & Shannon, 2005: 1279). منظور از الگو مدلی است که از طریق نظم مفهومی داده های مستخرج بدست می آید (مهری و همکاران، ۱۳۹۳: ۸۱). بطور کلی در فرایند تحلیل مضمون اهداف زیر بایستی مد نظر باشد:

- دیدن متن
- برداشت و درک مناسب از اطلاعات ظاهرا نامرتبط
- تحلیل اطلاعات کیفی
- مشاهده نظام مند شخص، تعامل، گروه، موقعیت، سازمان و یا فرهنگ
- تبدیل داده های کیفی به داده های کمی (Boyatzis, 1998: 4).

برای تحلیل مضامین، پژوهش حاضر فرایند پنج مرحله ای زیر را طی کرد:

- ۱- تولید کدهای اولیه

۲- گروه بندی کدهای مشابه

۳- بررسی و پالایش تم های اصلی

۴- شناسایی تم های فرعی

۵- تجدید نظر و بازنگری تم های فرعی

جامعه مطالعه حاضر را دانش آموزان پسر دبیرستان های (دوره اول و دوم) منطقه هیر اردبیل تشکیل می دهند. برای این منظور از نمونه گیری تصادفی چند مرحله ای استفاده شد به این ترتیب که بعد از نمونه گیری از دبیرستان های منطقه، دو کلاس از دبیرستان دوره اول (کلاس نهم) و دو کلاس از دبیرستان دوره دوم (سوم دبیرستان) انتخاب و از هر کلاس ۱۱ نفر انتخاب شدند. بنابراین نمونه مطالعه را ۴۴ آزمودنی تشکیل دادند که ۲ نفر آنها به دلیل نامناسب بودن پاسخشان از مطالعه کنار گذاشته شدند و کل نمونه مورد مطالعه با ۴۲ آزمودنی از طریق پرسشنامه باز پاسخ و طرح سناریو انجام شد. پرسشنامه باز پاسخ توسط محققین با اهداف منظور شده برای این مطالعه طراحی و روایی صوری و محتوایی آن توسط متخصصین و خبرگان این حوزه بررسی وبعد از اعمال نظر اصلاحی آنها مورد تایید قرار گرفت و پرسشنامه جهت اجرا و پاسخگویی دانش آموزان در اختیار آنها قرار گرفت. همچنین در طرح سناریو از دانش آموزان خواسته شد تا یک سناریوی طنز طرح کنند که در آن به جای شخصیت مختلف ایفای نقش نمایند. با این مهم که یکی از شخصیت ها در بزنگاه مشخصی از کلیشه زبانی یا تکه کلام مشخصی (ترکی) بهره برد. این به ما امکان میدهد موقعیت و شبکه مفهومی حول شخصیت قومی را از منظر طرحواره های ذهنی دانش آموزان شناسایی و تحلیل کنیم. فلسفه وجودی چنین سناریوسازی هایی این است که بتوانیم بصورت غیرمستقیم و بدون محدودیت ها و تحمیل ها به اعماق ذهنی و احساسی دانش آموز در رابطه با صورتبندی که از جهان معنایی ارائه می دهد، پی ببریم.

تحلیل داده ها بصورت دستی انجام گرفته و از نرم افزارهای رایانه ای استفاده نشده است. برای اجتناب از سوگیری ناشی از شناخت و محرمانه ماندن اطلاعات دانش آموزان از نام مستعار و کد برای همه ی شرکت کنندگان استفاده شده است. تم های اصلی و فرعی از واحدهای مورد تحلیل استخراج شده اند تا زمانی که همه ی پژوهشگران بر این موضوع توافق کرده اند که تم های بیشتری از داده ها نمی توان استخراج کرد. این مرحله، مرحله اتقان یافته ها و اجماع نظر پژوهشگران است. تم های اصلی و فرعی در دو موضوع خود و دیگری شناسایی و تحلیل شد.

روش اعتبارسنجی پژوهش حاضر "روایی تفسیری" بوده است. بطوریکه ضمن ارائه دستاوردهای پژوهش به جمعی از متخصصان و تامل در بازخورد های صورت گرفته، هم خوانی مفاهیم مورد استفاده با پیشینه ی نظری مرتبط و بهره گیری از نظریات و رهنمون های نخبگان در مقوله بندی متون لحاظ شده است. از طرف دیگر جهت تقویت روایی پژوهش، کدگذاری دو بار توسط دو نفر از محققین صورت گرفت. ضریب توافق حاصله برابر با ۸۳٪ می باشد که ضریب قابل قبولی تلقی می شود. با این وجود با همفکری و مشورت محققان متون مبهم، بازخوانی و اصلاح گردید.

## یافته های پژوهش

تحلیل مضمون نوشتارهای دانش آموزی در رابطه با هویت قومی دو تم اصلی "قوم خودی" و "دیگری قومی" به همراه شبکه ی مفاهیم مرتبط با آن ها را شناسایی می کند:

### الف) قوم خودی

همه ی دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش ( $n=42$ ) به انحاء مختلف تصویری از قوم خودی ارائه داده اند. تصویر ارائه شده از قوم خودی در این پژوهش حول مجموعه ای از نمادها و مفاهیمی رمزگذاری شده اند که اغلب وجه فرودستانه و توأم با حقارت به خود می گیرند. چنین ویژگی هایی از خود قومی در تم های فرعی زیر مشخص شده اند:

- **مشاغل فرودست:** ۱۲ نفر (۲۸ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش خود قومی را مرتبط با مشاغل و نقش های اقتصادی فرودستانه و پست تعریف کرده اند. فعالیت های یدی در سطوح نازل حول کارگری و خدماتی (مسافرکشی در شهر غریب، کار در فاضلاب، خدمه رستوران و رفتگری) از جمله مشاغلی اند که خود قومی مرتبط با آن ها رمزگذاری شده اند.
- **عدم آشنایی با مهارت های اولیه ارتباطی:** ۱۸ نفر (۴۳ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش در تعریف خود قومی شخصیتی را طراحی کرده اند که از قابلیت های پایین ارتباطی برخوردار می باشد.
- **سنتی و بروز نبودن:** ۴ نفر (۹٫۵ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش در تعریف خود قومی به سنتی بودن و ناآگاهی به اقتضائات و موضوعات روز تاکید داشته اند.
- **سرمایه فرهنگی برون گروهی ضعیف:** ۱۶ نفر (۳۸٫۱ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش خود قومی را همراه با ناتوانی در یادگیری و کاربست زبان فارسی (بعنوان زبان فراقومی و رسمی کشور) عنوان کرده اند.
- **خشونت طلبی:** ۱۸ نفر (۴۲٫۸ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش خود قومی را در ارتباط با فعالیت های خشن، تنش زا و خطرآفرین معرفی کرده اند. به عبارت دیگر خشونت چه در وجه نهادی و چه در وجه غیرنهادی از مشخصات بارز خود قومی عنوان شده است.
- **روابط درون گروهی قوی:** ۲ نفر (۴٫۷ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش به روابط درون گروهی قومی در قالب محله گرایی و تعصب اشاره داشته اند.
- **روابط برون گروهی ضعیف:** ۴ نفر (۹٫۵ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش در تعریف خود قومی به روابط برون گروهی ضعیف بواسطه ناتوانی ها، بی میلی ها و ترس از پیامدهای روانی و نمادین آن اشاره داشته اند. پدیده ی ترس از ارتباط و ناامنی ناشی از ارتباط برون گروهی مهم ترین مانع برقراری ارتباط معرفی شده است.
- **بی اخلاقی و ضعف شخصیتی:** ۸ نفر (۱۹ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش در تعریف خود به یکسری از بی اخلاقی ها و در نهایت ضعف شخصیت گرایش پیدا کرده اند. کلیشه های زبانی غیراستاندارد و غیرمعقول، ترس از فاش شدن هویت قومی خویش، ترس از خوداظهاری در روابط برون گروهی و در نهایت اعتماد به نفس پایین از جمله کدهایی اند که مرتبط با این تم بیان شده اند.

- **اقتدارگرایی:** ۱۴ نفر (۳۳,۳ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش شخصیتی که از قوم خودی طراحی کرده اند قرین به شخصیت اقتدارگرا بوده است. شخصیتی زورگو و دور از قواعد زیست جمعی.
- **نوکر صفتی:** ۵ نفر (۱۱,۹ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش خود قومی و نسبتی که با دیگری تعریف می کند را توأم با میزبانی و خدمات رسانی معرفی می کند. این در حالیست که هیچ نقشی بعنوان میهمان برای خود قومی متصور نمی شود.
- **دین فقیرانه:** به لحاظ آکادمیک دین و هویت دینی جزئی از قومیت و هویت قومی قلمداد نمی شود و دو لایه هویتی جداگانه در نظر گرفته می شود. اما در ۲ مورد (۴,۷ درصد) از نوشتارها قوم خودی در ارتباط با این منبع معنایی معرفی شده اند. تصویری که از دین ارائه شده از این لحاظ "فقیرانه" رمزگذاری شده که روزی حلال در پیوند با مشاغل نازل و پرمشقت تعریف شده است.
- **تفریح مصرفی و غیر خلاق:** ۷ نفر (۱۶,۶ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش فعالیت های تفریحی قوم خودی را سرگرمی صرف، غیر خلاق و غیر مفید عنوان کرده اند مسافرت صرفا برای کار و تحصیل و خوشگذرانی بی هدف محلاتی از این دست فراغت ها شمرده می شود. از این رو الگوی فراغتی منبعث از فرهنگ بازنمایی شده در نوشتارهای دانش آموزی نامطلوب قلمداد می شود.
- **روستامآبی:** یک نفر ( ۲,۳ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش، تلقی روستامآبانه -آن هم با هاله ی معنایی منفی از جمله عقب ماندگی و بی کلاسی- از قوم خودی دارند.
- **توهم توطئه:** یک نفر (۲,۳ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش، ذهنیتی که از برقراری ارتباط توسط دیگری (در اینجا فارس) با قوم خودی القا می شود همراه با توطئه، نقشه کشی و تزویر است.
- **احساس محرومیت:** دو نفر (۴,۷ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش شخصیت قومی را توأم با احساس محرومیت فرهنگی و نمادین معرفی کرده اند. تلاش در شبیه سازی و جا انداختن خود به عنوان شیرازی یا تهرانی موید این مهم می باشد.
- **اسامی نامناسب:** دو نفر (۴,۷ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش با استهزا و تمسخر به اسامی قوم خودی نگریسته اند. فروکاستن ارزشی از اسامی مصطلح قوم خودی به سطح نازل تر و تلفظ نامناسب آن ها در این راستا معنی می شود.

جدول ذیل تم های فرعی شناسایی شده مربوط به تم اصلی ( قوم خودی) را به همراه کدهای مستخرج از نوشتارهای مورد تحلیل نشان می دهد. همچنین جهت پرهیز تکرار مکررات از آوردن مصادیق بیشتر پرهیز شده است.

جدول ۱- شبکه مفهومی قوم خودی

| تم اصلی | تم فرعی                               | کدهای استخراج شده (فراوانی)                             | مصادیق                                                                                                       |
|---------|---------------------------------------|---------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|         | مشاغل فرودست                          | کارگر(۴)، مسافرکش(۲)، خدمه(۴)، رفتگر(۱)، فاضلاب کش(۱)   | من از فردا در رستوران کار می کنم (مهدی) ...مرد پرافاده گفت: از بس فاضلاب کشیدی خودت هم بوی فاضلاب میدی(سپیل) |
|         | عدم آشنایی با مهارت های اولیه ارتباطی | تکلم بد(۱۱)، ارتباط غیر مدنی(۳)، دیر فهمی یا کج فهمی(۴) | روزی یک راننده تاکسی که ترک بود... مرد گفت که بپیچ و راننده فکر کرد که میگوید تندتر برو ... (حسین)           |
|         | سنتی و به روز                         | عدم آشنایی با سبک زندگی جدید(۲)،                        | اولین روزی که در رستوران کار میکردم یکی از مشتری                                                             |

|          |                                  |                                                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                            |
|----------|----------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| قوم خودی | نبودن                            | فرهنگ پدرسالاری و نرینگی سنتی(۱)،<br>عمل بدون تفکر(۱)                                                            | ها مرا صدا زد و غذایی را سفارش داد که من تا حالا<br>اسمش را هم نشنیده بودم(مهدی)                                                                                                                                           |
|          | سرمایه فرهنگی<br>برون گروهی ضعیف | ناتوانی در تکلم به زبان فارسی(۱۶)                                                                                | از دانشگاه شمال قبول شدم ولی زبان فارسی خوب بلد<br>نبودم (سهیل)                                                                                                                                                            |
|          | خشونت طلبی                       | علاقمند به ورزش های رزمی(۱)، اهمیت به<br>قدرت بدنی(۲)، تنش زا و خطر آفرین(۱۵)                                    | روزی کونگ فو کار معروف از دیار شیلو به مبارزه با<br>قهرمان جهان دعوت شد(احمد)                                                                                                                                              |
|          | روابط درون گروهی<br>قوی          | محلله گرایی(۱)، تعصب(۱)                                                                                          | من رفتم در بازار اردبیل به یک مغازه فرش فروشی<br>و گفتم این فرش چند؟ فروشنده گفت چی میگی<br>من فارسی صحبت نمیکنم(محمد)                                                                                                     |
|          | روابط برون گروهی<br>ضعیف         | ترس از برقراری ارتباط(۲)، احساس ناامنی<br>با دیگران(۲)                                                           | ...از شانس بد من دکتر فارس بود(محمد) ...ماشین را<br>نگه داشت تا آدرس سلمانی را از من بپرسد و من هم تا<br>دیدم فارس هست رنگم پرید(مهدی)                                                                                     |
|          | بی اخلاقی و ضعف<br>شخصیتی        | اعتماد به نفس پایین(۵)، کلیشه های زبانی<br>غیر استاندارد(۱)، ترس از فاش شدن هویت<br>خود(۱)، ترس از خود اظهاری(۱) | از شانس بد من دکتر فارس بود (محمد) آقا محسن که<br>نمی خواست کسی بفهمد که او ترک است فارسی<br>صحبت میکرد و حواسش جمع بود که سوتی<br>ندهد(محسن)                                                                              |
|          | اقتدارگرا                        | زورگو(۱۳)، عدم آگاهی به قواعد زیست<br>جمعی یا بی توجهی عمدی به آن (۱)                                            | روزی با خواهر و مادرم رفته بودی بازار ...به راننده<br>آژانس مسافركشی که یک فارس بود زنگ زدم و گفتم<br>زود باش بیا اگر نه تو را می کشم(نوید) ...من هم که<br>مهارت نه گفتنم در حد زیر صفر است ، نا خواسته قبول<br>کردم(محمد) |
|          | نوکر صفتی                        | میزبانی از فارس ها(۳)، خدمت به فارس<br>ها(۲)                                                                     | من یک ترک هستم و در کرگان زندگی میکنم روزی از<br>روزها یک فارس که تهرانی بود برای استراحت و تفریح<br>آمده بود به باغ ما... (رضا) ...داماد ما که فارس هست<br>برای تفریح و استراحت تابستان به خانه ما آمده<br>بود(محمد)      |
|          | دین فقیرانه                      | پیوند روزی حلال با با زندگی پر از مشقت و<br>با مشاغل نازل تر(۲)                                                  | ...مرد فاضلاب کش گفت: من روزی حلال کسب میکنم<br>ولی تو یک حرام خوار و مجرم هستی(سهیل)                                                                                                                                      |
|          | تفریح مصرفی و<br>غیر خلاق        | وقت گذرانی بی هدف با دوستان(۲)،<br>مسافرت برای کار یا تحصیل و محدود دفعات<br>برای خوشگذرانی(۵)                   | روزی از روزها جلوی مسجد جامع جمع شده<br>بودیم(احمد رضا) روزی از روزها غلام عسگر که در استان<br>اردبیل به دنیا آمده بود به سفر خارجی به کشور<br>عربستان میخواست برود تا هم زیارتی کند و هم آب و<br>هوایی عوض کند(علیرضا)    |
|          | روستا مآبی                       | تلقی روستایی(عقب مانده و بی کلاس) از<br>قوم خودی(۱)                                                              | .....روزی در دانشگاه درس را توضیح میدادم که یک<br>دفعه متوجه شدم که دارم ترکی حرف میزنم.....همه<br>فهمیدن که من از روستا آمده ام(سهیل)                                                                                     |
|          | توهم توطئه                       | پیش فرض فحش از زبان های دیگر(۱)                                                                                  | .....من سرما خوردم و دارم میرم پیش دکتر ...آقای دکتر<br>منیم بغازیم آغری(گلویم درد میکنه) کتر یک نگاهی به<br>من کرد و گفت: به من فحش میدی(امیررضا)                                                                         |
|          | احساس محرومیت                    | شبیه سازی نگرش و منش خود به فارس<br>ها(۱)، جا انداختن خود به عنوان شیرازی(۱)                                     | از اردبیل آمدم به دانشگاه تهران .... با استاد آشنا شدم<br>استاد به من گفت از کجا آمده ای؟ گفتم از<br>شیراز....(امیررضا)                                                                                                    |
|          | اسامی نامناسب                    | هم اسم بودن فرد قومی و سگ کارفرما(۱)،<br>تلفظ نامناسب اسامی(۱)                                                   | خدای مهربان به این زوج یک فرزند پسر داد که اسم او را<br>پپی گذاشتند ....پپی برای کار به تهران پیش یک پولدار<br>که زن بود رفت .....این زن هم مانند ملکه ها یک سگ<br>داشت که اسمش پپی بود(امیرحسین)                          |

تحلیل "جهت گیری دانش آموزان نسبت به خود قومی" مبین این مهم است که اغلب آن ها (۹۰٫۵درصدشان) نگاه منفی نسبت به قوم خودی و عناصر معنایی مرتبط با آن دارند. در نقطه ی مقابل فقط ۱۱٫۹۱درصد آن ها در تعریف خود قومی

احساس تفاخر و عزتمندی بروز داده اند. در یک مورد احساس مشخصی از لابلای کلمات و نشانگان قابل برداشت نبوده و در ۷ مورد دیگر (۱۶,۶ درصد) احساس دوگانه ای (مثبت و منفی) به مخاطب دست می دهد. بنابراین در حالت کلی روایتی که دانش آموزان از قوم خودی ارائه می دهند همراه با جهت گیری منفی و نگاه غیرسرمایه ای می باشند.

جدول ۲- جهت گیری نسبت به خود و دیگری

| جهت گیری نسبت به خود |       |      |           |     |         |
|----------------------|-------|------|-----------|-----|---------|
| منفی                 | مثبت  | خنثی | منفی/مثبت | جمع |         |
| ۲۹                   | ۵     | ۱    | ۷         | ۴۲  | فراوانی |
| ۶۹,۰۵                | ۱۱,۹۱ | ۲,۳۸ | ۱۶,۶۶     | ۱۰۰ | درصد    |

## ب) دیگری

همه ی دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش در تعریف هویت قومی خویش نوعی از "دیگری" را تعریف و تفسیر کرده اند. "دیگری" شامل هر موجودیت اجتماعی و انتزاعی می شود که شخص سعی دارد به علل مختلف خود را با آن تمییز دهد. به لحاظ تئوریک دیگری می تواند طیفی از دیگری درون قومی (دیگری که در درون قوم خودی تعریف می شود)، دیگری قومی (قوم خاصی مدنظر قرار می گیرد)، دیگری ملی (جامعه ی ملی بعنوان دیگری معرفی می شود) و دیگری فراملی و جهانی (که دیگری خارج از چارچوب ملی تعریف می شود).

همچنانکه از داده های جدول (۳) مشخص است، در نگاه دانش آموزان شرکت کننده در پژوهش، دیگری از نوع "قومی داخلی" برجسته شده است. به عبارت دیگر دانش آموزان هویت خود را در ارتباط با اقوام داخلی تعریف کرده و در قبال آن ها جبهه گیری می کنند. البته گفتنی است که هیچ کدام از دانش آموزان نسبت به هویت ملی و جامعه ی ملی نگاه غیر نداشته اند. در جدول زیر انواع دیگری در نوشتارهای مورد تحلیل به تفصیل ذکر شده است.

جدول ۳- انواع دیگری در نوشتارهای دانش آموزی

| سهم از دیگری منفی |         | درصد  | فراوانی | دیگری    |                 |
|-------------------|---------|-------|---------|----------|-----------------|
| درصد              | فراوانی |       |         |          |                 |
| ۰                 | ۰       | ۲,۳۸  | ۱       | عربستان  | دیگری فراملی    |
| ۵,۲۶              | ۱       | ۲,۳۸  | ۱       | چین      |                 |
| ۵,۲۶              | ۱       | ۲,۳۸  | ۱       | انگلستان |                 |
| ۰                 | ۰       | ۰     | ۰       |          | دیگری ملی       |
| ۵,۲۶              | ۱       | ۲,۳۸  | ۱       | تالش     | دیگری قومی      |
| ۵,۲۶              | ۱       | ۲,۳۸  | ۱       | شمال     |                 |
| ۵۷,۹۰             | ۱۱      | ۴۵,۲۴ | ۱۹      | تهرانی   |                 |
| ۲۱,۰۶             | ۴       | ۴۰,۴۸ | ۱۷      | فارس     |                 |
| ۰                 | ۰       | ۲,۳۸  | ۱       | ترک      | دیگری درون قومی |
| ۱۰۰               | ۱۹      | ۱۰۰   | ۴۲      | جمع      |                 |

طبق اطلاعات جدول (۳) بیشترین تصور از "دیگری" یا جهت گیری دانش آموزان مورد مطالعه با ۴۵,۲۴ درصد مربوط به تهرانی ها و بعد از آن فارس ها (بدون ذکر جغرافیای مشخص) با ۴۰,۴۸ درصد است و بقیه "دیگری ها" که در جدول آورده شده است هر کدام با یک مورد در جایگاه های بعدی قرار می گیرند. این یافته نشان می دهد بیشتر افراد مورد مطالعه منظورشان از "دیگری" در مرحله اول تهرانی و در مرحله بعد قوم فارس در دیگر شهرها هستند که نسبت به آنها تصوراتشان را بیان می کنند. بنابراین می توان چنین استنتاج کرد که در فضای نمادین و اطلاعاتی جامعه ی مورد بررسی "قوم فارس" به مثابه دیگری بر ساخت می شود.

البته گفتنی است در نوشتارهای مورد بررسی "دیگری" همواره با کدهای منفی رمزگذاری نشده اند. نگاهی به جدول (۴) موبد این نکته است. با این وجود نباید از ۴۵,۲ درصد نوشتارهای مورد تحلیل غافل شد. این نوشتارها در بازنمایی "دیگری" نگاه منفی و خصمانه به خود گرفته اند. به عبارت دیگر با شدت کم و زیاد موجودیت "خود" را در نبود "دیگری" تعریف کرده اند؛ تهرانی ها با ۵۷,۹ درصد بیشترین سهم را در این خصوص به خود اختصاص داده اند و به غیر از ۹,۵۲ درصد نوشتارها - که نگاه متناقضی نسبت به دیگری دارند- در بقیه ی موارد دانش آموزان با روحیه تساهل و تسامح "دیگری" را شناسایی کرده اند.

جدول ۴- نوع جهت گیری نسبت به دیگری

| جهت گیری نسبت به دیگری |       |      |           |     |         |
|------------------------|-------|------|-----------|-----|---------|
| منفی                   | مثبت  | خنثی | منفی/مثبت | جمع |         |
| ۱۹                     | ۱۵    | ۴    | ۴         | ۴۲  | فراوانی |
| ۴۵,۲۴                  | ۳۵,۷۲ | ۹,۵۲ | ۹,۵۲      | ۱۰۰ | درصد    |

"دیگری" از نگاه دانش آموزان بر مبنای مفاهیمی تعریف شده است. این مفاهیم و خصایص در تم های فرعی زیر نمایان است:

- **متکبر و زیاده خواه:** ۸ نفر (۱۹ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش دیگری را زیاده خواه، پرافاده، توهین و مسخره کننده معرفی کرده اند.
- **قانون گریز:** ۳ نفر (۸,۱ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش دیگری را قانون گریز و عدم پایبندی به اصول و هنجارهای فرادستی در زمینه تعامل با اقوام و خرده فرهنگ ها معرفی کرده اند. به زعم این دانش آموزان "دیگری مورد تاکید" به مناسبات و قواعد زیست جمعی که نسبی گرایی و پذیرش تکثرگرایی است پایبند نبوده و به غیر خود اهانت و استهزا می ورزد.
- **مشاغل فرودست:** یک نفر (۲,۴ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش، دیگری را مسافرکش معرفی کرده است. این در نوشتارهای دانش آموزان تنها موردی است که نقش فرودستانه ای به دیگری داده است.
- **بی اعتماد:** ۶ نفر (۱۴,۳ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش دیگری (با محوریت قوم فارس) را شخصیت بی اعتماد به اقوام معرفی کرده اند. به این معنا که تردید و احتیاطی نزد دیگری نسبت به "ما" وجود دارد یا به عبارتی توهم و ترس از توطئه و ناامنی مانع از برقراری ارتباط از جانب دیگری با قوم خودی می شود.
- **نادیده انگاری اقوام:** ۲ نفر (۴,۷ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش دیگری را به نادیده انگاری سرمایه های قومی از جمله زبان و ادبیات متهم می کنند. به این معنا که قوم مرکزی نگاه فرادستانه و یک جانبه ای در خصوص عناصر فرهنگی اقوام دیگر دارد.

- **پولدار و صاحب منصب:** ۱۱ نفر (۲۶,۲ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش دیگری بر خلاف قوم خودی (که با مشاغل فرودست معرفی شده اند) با مشاغل سطح بالا از جمله پزشک، کارخانه دار، صاحب رستوران، صاحب مغازه معرفی شده اند. البته در یک مورد، دیگری حرام خوار معرفی شده است.
- **راحت طلب:** ۲ نفر (۴,۷ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش دیگری را با ویژگی هایی چون ضعف قدرت بدنی و سوسول معرفی کرده اند.
- **خوشگذران:** ۶ نفر (۱۴,۳ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش دیگری را با مفاهیمی چون باکلاس، خوشگذران، شیک پوش و دارای زندگی اشرافی معرفی کرده اند.
- **اخلاق مدار:** ۲ نفر (۴,۷ درصد) از دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش دیگری را مودب و بااخلاق معرفی کرده اند.

جدول ذیل تم های فرعی شناسایی شده مربوط به تم اصلی "دیگری" را به همراه نمونه هایی از مصادیق و فراوانی مفاهیم مربوطه نشان می دهد:

جدول ۴- شبکه مفهومی مرتبط با دیگری

| تم اصلی | جهت گیری | تم فرعی             | کدهای استخراج شده (فراوانی)                                                                                | مصادیق                                                                                                                                                                                                                    |
|---------|----------|---------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| دیگری   | منفی     | متکبر و زیاده خواه  | زیاده خواه (۱)، پرافاده (۲)، متکبر گو (۲)، مسخره گر (۱)، خودبرتر بین (۲)                                   | مرد فارس که زانتیا داشت و پرافاده بود (سهیل) تهرانی گفت: بابا تو چی میگی. فارسی بلد نیستی چرا حرف میزنی؟! (محمد رضا)                                                                                                      |
|         |          | قانون گریز          | تحقیر کننده ترک ها (۱)، عدم رعایت مقررات و هنجارها (۱)، توهین کننده به دیگران (۱)                          | برای صف نان ایستاده بودیم که یک فارس بدون توجه به افرادی که صف ایستاده بودند رفت جلو و گفت ۱۶ تا نان میخوام (میلاد)                                                                                                       |
|         |          | مشاغل فرودست        | مسافرکش (۱)                                                                                                | روزی یک راننده تاکسی که ترک بود گفت از اردبیل بروم تهران و در آنجا مسافرکشی کنم (حسین)                                                                                                                                    |
|         |          | بی اعتماد           | تصور از زبان ترکی به عنوان فحش (۵)، بی اعتمادی به ترک ها (۱)                                               | توی تهران به زبان ترکی به راننده گفتم که مرا ببرد به میدان فلسطین که راننده گفت: چی میگی آقا فحشه (مجید)                                                                                                                  |
|         |          | نادیده انگاری اقوام | عدم علاقه به یادگیری زبان ترکی (۲)                                                                         | راننده تاکسی به تهرانی گفت: ترکی میدانی او گفت که ترکی می خوام چه کار (حسین)                                                                                                                                              |
|         |          | پولدار و صاحب منصب  | صاحب مشاغل سطح بالا (دکتر (۴)، کارخانه دار (۱)، رستوران دار (۲)، صاحب مغازه (۲)، حرام خوار (۱)، پولدار (۱) | سه نفر فارس، لر و ترک که فارس کارخانه دار، لر معلم و ترک رفتگر بود (رضا) ...دکتر که فارس بود به پسره گفت که کجاست درد میکنه (مهدی)                                                                                        |
|         |          | راحت طلب            | سوسول (۱)، قدرت بدنی کمتر (۱)                                                                              | ...موتور صدایش تغییر کرد و فارس گفت که من نمیتونم تو نگاه کن و ببین چی شده است (محمد)                                                                                                                                     |
| مثبت    |          | خوشگذران            | باکلاس (۲)، خوشگذران (۱)، شیک پوش (۱)، دارای زندگی لوکس و اشرافی (۲)                                       | یک روز به رستورانی رفتم و با خودم گفتم اینجا خیلی باکلاس هست باید فارسی حرف بزنم (رضا) یک روز هنگام رفتن به نانوائی یک فرد را دیدم که با لباس شیک و ماشین لوکس به طرف من می آید... یک کم تعجب کردم و دیدم فارس است (مهدی) |
|         |          | اخلاق مدار          | مودب (۲)                                                                                                   | ...روزی به قصد مزاحمت به یکی از فامیلای تهرانی زنگ زدم گوشی را برداشت و سلام کرد و من جواب ندادم گفت لطفاً خودتو معرفی کن... (ابراهیم)                                                                                    |

## جمع بندی و نتیجه گیری

بی تردید "هویت" موتور محرکه ی کنش های شخصی و اجتماعی کنشگر قلمداد می شود. موجودیتی که در در تعامل با من فاعلی و من اجتماعی بواسطه ی زیست اجتماعی محقق می شود. به عبارت دیگر هویت نه صرفا امری انعکاسی و نه امری غریزی است؛ بلکه در تعامل سازنده و فعال کنشگر با محیط اجتماعی بر ساخت می شود. هویت به زعم امانوئل کاستلز به مجموعه ای از منابع معنایی اطلاق می شود که در موقعیت های ویژه بر دیگر منابع معنایی اولویت می یابد (کاستلز، ۱۳۸۰: ۵۴). هویت قومی نیز در این معنا، به ارجحیت منابع معنایی مرتبط با قومیت بر دیگر منابع معنایی و لایه های هویتی در جهت گیری ها و نگرش های فردی و اجتماعی اشاره دارد. از این رو بررسی آن به عنوان شقی از هویت جمعی در جامعه چند قومی ایران ضرورت می یابد. پدیده ای که سهم وزینی در دگرگونی های تاریخی و اجتماعی ایران در چند دهه ی گذشته داشته است. اینکه این هویت قومی در میان جامعه ی دانش آموزی که بعنوان سرمایه ی ملی شمرده می شوند، چگونه بر ساخت می شود خود به خود مهم می باشد.

در بررسی صورت گرفته مشخص گردید که در کنار روایت غالبی که از هویت قومی تحت عنوان تفاخر و تعصب قومی یاد می شود، روایت دیگری از هویت قومی در جامعه ی قومی مورد بررسی در حال شکل گیری است. چنین هویتی علاوه بر اینکه همراه با جهت گیری مثبت یا خنثی نسبت به منابع معنایی خود قومی بر ساخت نمی شود بلکه تصویر منفی و حقیرانه ای از آن ارائه می کند. طبق مطالعه ی صورت گرفته مشخص گردید که دانش آموزان در لابلای متون و شخصیت پردازی ها خود قومی را در ارتباط با تم های فرعی زیر معرفی می کنند:

|                       |                                |                       |                               |
|-----------------------|--------------------------------|-----------------------|-------------------------------|
| مشاغل فرودست          | ضعف در مهارت های اولیه ارتباطی | سنتی و به روز نبودن   | سرمایه فرهنگی برون گروهی ضعیف |
| روابط درون گروهی قومی | بی اخلاقی و ضعف شخصیتی         | ترس از خوداظهاری قومی | اقتدارگرایی                   |
| دین فقیرانه           | تفریح مصرفی                    | احساس محرومیت         | روستامآبی                     |
| اسامی نامناسب         | خشونت طلبی                     | نوکر صفتی             | توهم توطئه                    |

در عین حال که "دیگری" را با تم های متکبر، قانون گریز، پولدار و مشاغل فرادست، بی اعتماد و نادیده انگاری اقوام، مدنی، خوشگذران و اخلاقمدار معرفی کرده اند.

از یافته های پژوهش دو نکته ی مهم قابل برداشت است:

الف) چرا دانش آموزانی که بصورت خیالی سناریوسازی و شخصیت پردازی می کنند بایستی چنین نگاه فرودستانه و حقیرانه ای به خود قومی داشته باشند و در عین حال نمادهای مثبت را به دیگری منتسب سازند؟ متأسفانه به رغم چشم اندازها و اهداف رسمی که از اسناد فرادستی چون منابع حقوقی، دینی و سیاسی در خصوص هویت های قومی سر داده می شود، مدیریت قومی و نوع نگاه به اقوام در جامعه ای ایرانی همراه با آسیب های عدیده ای بوده است. وضعیت نامناسب اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی اقوام در کنار نمادپردازی ها و ارزشگذاری های اجتماعی حول اقوام در تاریخ معاصر ایران همواره با شدت کم و زیاد مسئله ساز بوده و به این گونه جهت گیری ها دامن زده است. صاحبان چنین روایتی از هویت قومی

تصورات مثبتی از قوم خودی ندارند و سعی در دگردوستی، تلاش در شبیه سازی هویتی و فاصله گیری از خودقومی دارند. آشفستگی، انزوا و افزایش تنش های درون قومی نتیجه ی چنین روندی پیش بینی می شود.

ب) چرا دیگری مورد تعریف از جانب دانش آموزان قومی از نوع داخلی (سایر اقوام ایرانی) تعریف می شود؟ و بدتر از آن چرا این تعریف همراه با پذیرش و تساهل نگری نبوده و دشمن انگاری برجسته می شود؟ دانش آموزان مذکور (صاحبان چنین روایتی) در جامعه ی قومی بصورت مستقیم و غیرمستقیم چنین تجربه کرده اند یا آموزش دیده اند که منابع و منافع آن ها توسط قوم مسلط قومی استعمار شده است.

وفق نتایج مذکور چنین به نظر می رسد که سیاست های تربیتی و آموزشی در سالیان اخیر برای تولید شخصیت ملی و عام گرا –حداقل برای این دسته از دانش آموزان قومی- متمر ثمر نبوده است. از این رو توصیه می شود علاوه بر توزیع عادلانه ی سرمایه های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در راستای تنظیم رابطه ی بین هویت قومی با هویت ملی بازنگری شود.

گفتنی است همچنانکه اشاره شد این فقط روایتی از هویت قومی در میان دانش آموزان قومی می باشد که در سایه نگاه تک ساحتی و عام نگر نظرگاه های وارداتی در سایه مانده بود. از این رو بدیهی است که ما با روایت های مختلفی از هویت های قومی در مناطق قومی روبرو هستیم. بنابراین متناسب با نظرگاه های کنش متقابلی ها، هویت قومی به فراخور موقعیت های اجتماعی و نمادین کنشگران قومی می تواند گوناگون باشد ولی از آنجاییکه دیدگاه های موجود صرفا به تعلقات مثبت فرد به عناصر قومی نگریسته اند پژوهش حاضر می تواند تلنگری برای شروع مطالعات جدید قومی در ایران باشد.

## منابع و مآخذ

- استروس و کوربین (۱۳۹۰). **مبانی پژوهش کیفی**. ترجمه ابراهیم افشار، تهران: نشر نی
- اسمیت، آنتونی (۱۳۹۱). **ناسیونالیسم و مدرنیسم**، ترجمه کاظم فیروزمند، تهران، نشر ثالث.
- توسلی، غلام عباس (۱۳۸۰)، **نظریه های جامعه شناسی**، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت).
- جنکینز، ریچارد (۱۳۸۱)، **هویت اجتماعی**، ترجمه تورج یاراحمدی، تهران، شیرازه.
- خنیفر، حسین و مسلمی، ناهید (۱۳۹۶). **اصول و مبانی روش های پژوهش کیفی**. تهران: نگاه دانش
- خوبروی پاک، محمد رضا (۱۳۸۰). **اقلیتها**، نشر شیرازه
- دیلینی، تیم. (۱۳۸۹)، **نظریه های کلاسیک جامعه شناسی**، ترجمه: بهرنگ صدیقی و وحید طلوعی، نشرنی، تهران: چاپ چهارم.
- سراج زاده، سید حسین و همکاران (۱۳۹۳). **مطالعه کیفی مذهب و قومگرایی در میان گردهای شیعه و سنی**، مجله جامعه شناسی ایران، دوره پانزدهم، شماره ۴.
- طالبی، ابوتراب و عیوضی، یاور (۱۳۹۲). **هویت طلبی قومی در فضای مجازی**. برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، دوره ۴، شماره ۱۶.
- عیوضی، یاور (۱۳۹۵). **آسیب شناسی جامعه پذیری در مدرسه**. افق مکت، قم: موسسه صراط مبین.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹). **پایان نظم**. ترجمه غلامعباس توسلی. تهران: جامعه ایرانیان
- قانع راد، محمد امین؛ موسوی، سید یعقوب؛ حمیدیان، اکرم (۱۳۸۶). **جنسیت و هویت قومی (نمونه شهر خرم آباد)**، زبان و ادبیات فارسی، شماره ۵۸.
- کاستلز، ایمانوئل (۱۳۸۰). **عصر اطلاعات: قدرت و هویت**. جلد دوم، تهران: طرح نو
- گل محمدی، احمد (۱۳۸۱). **جهانی شدن هویت، فرهنگ، تهران: نشر نی**.
- مالشویچ، سینیشا (۱۳۹۰). **جامعه شناسی قومیت**. مترجم: پرویز دلیرپور، آمه، چاپ اول
- مهری، کریم و همکاران (۱۳۹۳). **سیاست گذاری قومی مبتنی بر دیدگاه مقام معظم رهبری**، دو فصلنامه مطالعات قدرت نرم، سال چهارم، شماره دهم.
- میرحیدر (مهاجرانی)، دره (۱۳۷۱)، **مبانی جغرافیای سیاسی**، تهران، سمت
- Boyatzis, R. E. (1998). **Transforming qualitative information: thematic analysis and code development**.sage
- Hsiu-Fang, Hsieh & Shannon, Sarah. E. (2005). **Three Approaches To Qualitative Content Analysis**. Qualitative Health Research. November.
- Brown R. H., Clark R. N., Buratti B. J., Cruikshank D. P., Barnes J. W., et al. (2006b) **Composition and physical properties of Enceladus' surface**.
- Goffman, E. (1963) **Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

## **Abstract**

Ethnic identity refers to the preference of semantic sources related to ethnicity over other semantic resources and identity layers in individual and social orientations and attitudes. Therefore, its review as a descriptive of the collective identity in the multi-ethnic society of Iran is necessary. This study aims to analyze and interpret the identity of students in the city of Hir in Ardebil. The study population included all the first and second grade boys in Hirs city who were randomly selected using a multistage random sampling method. 42 subjects were selected as the final sample. The method of research of the thematic analysis in the method of Brown and Clark (2006) has been used as a research method. The findings show that in "student orientation towards ethnicity", most of them (69.05%) have a negative attitude towards their own folk and related semantic elements. In contrast, only 11.91% of them express themselves in a self-defining sense of self-esteem. In one case, there is no clear sense of the meaning of words and syndromes that can not be discerned, and in the other 7 cases (16.6%), they have a dual (positive and negative) feelings. And the greatest perception of the "other" or orientation of the students studied is with 45.24% of the Tehranians and then the Persians (without mentioning the specific geography) with 40.48%. Students in their characterizations associate themselves with sub-themes: subordinate, traditional and not up-to-date, immoral and personality weaknesses, fear of ethnic self-expression, authoritarianism, poor religion, leisure use, deprivation, rural village Inappropriate, violent, unscrupulous, and so on at the same time, they have introduced the "other" with arrogant themes, escaping the law, and rich jobs, distrustfulness and ignorance of relatives, pleasure, ethics, and ....

**Key words:** Ethnical identity, characterizations, thematic analysis.